

Izvirni znanstveni članek (1.01)

BV 74 (2014) 1, 77–92

UDK: 929Tomšič F.K.

Besedilo prejeto: 02/2013; sprejeto: 02/2014

Stanislav Južnič

Sorodstvo častivrednega škofa Baraga ob Zgornji Kolpi: ob dvestoletnici njegovega strica, želimeljskega župnika Janeza Nepomuka Jenčiča

Povzetek: Prispevek opisuje dejanja in nehanja svaka Baragove matere oziroma moža Baragove tete, zakupnika kostelske graščine Frančiška Ksaverja Tomšiča; njegova kalvarija se je začela kmalu po padcu pariške Bastije. Osrednji del povesti oriše Tomšičeve težave konec leta 1791, ko je moral skozi ljubljanske zdrave dokazovati svojo prištevnost. Matične knjige opisujejo Tomšičevo življenjsko pot ob njegovih povezavah z družino Ireneja Friderika Baraga po Tomšičevi poroki s sestro Baragove matere. Posebna pozornost je posvečena duhovnikom med sorodstvom Baragove matere, rojene Jenčič, še zlasti jezuitskemu misijonarju, profesorju in bratu pradedu škofa Baraga, Sigmundu Jenčiču.

Ključne besede: Frančišek Ksaver Tomšič, Irenej Friderik Baraga, Sigmund Jenčič, graščina Kostel ob Kolpi, 18. stoletje

Abstract: **Upper Kolpa valley relatives of the venerable Bishop Baraga**

The problems of Baraga's mother's brother-in-law Franc Tomšič soon after the beginning of French Revolution are described. The story focuses Tomšič's troubles at the end of the year 1791 when he had to prove his sanity. The Parish records describe Tomšič's life in connection with Baraga's family after Tomšič's marriage with a sister of Baraga's mother. The clergyman from Baraga mother's family Jenčič are put into the limelight, among them especially the Baraga's great-granduncle, professor and Jesuit missionary Sigmund Jenčič.

Key words: Frančišek Ksaver Tomšič, Irenej Friderik Baraga, Sigmund Jenčič, Manor Kostel by Kolpa River, 19th Century

Dne 10. maja 2012 je papež Benedikt XVI. razglasil škofa Baraga za častivrednega. Pot do svetništva je še dolga, svoj kamen k mozaiku pa prilagamo z opisom Baragovega sorodstva ob Zgornji Kolpi.

1. Uvod

Gospodstvo Kostel ob Zgornji Kolpi je pred soprogom Baragove tete Tomšičem užival grof Franciscus pl. Spanič¹ v prvi polovici šestdesetih let 18. stoletja, potem ko ga je odkupil od baronov Androcha oziroma od njihovih naslednikov. Zadnji verodostojni dokumenti o lastništvu baronov Androcha so iz leta 1763. Grof Spanič je zagotovo postal lastnik gospodstva Kostel vsaj nekaj mesecev pred začetkom tlačanskega punta decembra 1766. Kupoprodajna pogodba grofa Spaniča za nakup in za poznejšo prodajo Kostela ni znana. Grof Spanič je bil vsaj med jesenjo 1767 in jesenjo 1775 (1778) lastnik gospodstva Kostel; dne 7. 12. 1778 je zadnjič nastopil v vlogi botra sinu mitniškega izvršitelja Simona Czada (Szada) pri kostelski mitnici v Pirčah. V naslednjih letih je Spanič Kostel zapustil (Smole 1982, 305). Simon Szada je bil leta 1795 pobiralec (*Einnehmer*) mitnine za sol na mitnici Brodt, torej pri Pirčah v Kostelu; pomagal mu je neimenovani pregledovalec (*Ausseher*) (*Schematismus* 1795, 55).

Grof Spanič je bil bržkone zadnji klasični fevdalec v Kostelu. Naslednja tri desetletja so tod gospodovali reški in drugi trgovci, Napoleon pa je grad uničil leta 1809. Upor Kostelcev in Poljancev proti Napoleonu oktobra 1809 je bil dogodek, s katerim so bili uporni tlačani ob Zgornji Kolpi že drugič v štiridesetih letih (1767–1809) zapisani v zgodovino (Vetse 1909, 172; Dimitz 1868, 33; Dimitz 1875, 3:297–298; Skubic 1976, 535).

Po legendi je kostelsko zvestobo Habsburgom in odklonilni odnos do Napoleona poleg graščaka spodbujal tudi prifarski župnik Lovrenc Rački (*1732; †5. 6. 1819, Rake 2 v Kostelu). Potrditev te pripovedi lahko najdemo tudi v zapisih Račkega v mrliški knjigi, v kateri so bila imena razvrščena med letoma 1790 in 1818 po začetnicah vasi. Leta 1814 je Rački pri vseh črkah zapisal še razmeroma navdušen komentar o ponovni oživitvi Avstrije; zapis te vrste so lahko zahtevale nove/stare habsburške oblasti.

V Tomšičevem času so izpričani trije različni lastniki Kostela:

1. Baroni Androcha so bili lastniki graščine Kostel med letoma 1694 in 1832 (Smole 1982, 235). Toda inventar z dne 12. 8. 1763, narejen po smrti Franca Adama barona Androcha, ne omenja več graščine Kostel, čeprav za leti 1796 in 1799 šematizmi navajajo lastnika Franca Antona Androcha (Reisp 1990, 26; *Schematismus* 1796, 111), ki je skupaj z nekdanjimi lastniki Kostela Langenmantli in Marburgi ostal del deželnih stanov (*Landesleute Krain*), med katerimi ni bilo Spaniča ali Marochinov (*Schematismus* 1795, 121). Baroni Androcha se ponovno omenjajo v Kostelu šele dne 7. 9. 1832 ob Nugentovem prevzemu graščine.
2. Grof Laval Nugent (*1777; †1862) je dne 7. 9. 1832 dobil tožbo proti baronu Androcha za gospodstvo Kostel zaradi svojega tridesetletnega nemotenega uživanja posesti (ARS 315, Deželna deska, Glavna knjiga, III/481, Listine, 1. Morskozeleni kvatern, str. M 8 in M 9; Smole 1982). Napoleonov nasprotnik Nugent je bil v sorodu z najpomembnejšimi avstrijskimi družinami in celo s samimi Habsburgi prek svoje žene grofice Riario-Sforza. Trditev sodišča glede trajanja Nugentovega

¹ Spanntich, Spanich, Stanich.

uživanja graščine Kostel je bila morda pretirana, seveda na rovaš Nugentove gmotne koristi (Žic 1992; Ecker 1892, 5).

- Po šematizmih je bil lastnik gospodstva Kostel v letih 1795, 1806, 1807 in 1808 reški trgovec Andrej Marochino (Reisp 1990, 26); župnija je bila slejkoprej deželno-knežja (Reisp 1990, 26; *Schematismus* 1795, 104 (B. von Marochino brez osebne imena rectif. No. 150); 1802, 111; 1807, 2.25; 1808, 3.30). Reški trgovci in veleindustrialci Marochino so postali lastniki Kostela neposredno po Tomšičevih težavah. Priimek Marochinov oziroma Marochinijev je povezan z Marokom v Afriki. Družina je izvirala iz Bakra, kjer je tudi dobila plemstvo. Prek rodovine Barbo so bil povezani tudi z Labinom v Istri. Med letoma 1765 in 1768 se je Marochino uveljavil kot mojster za ladje in vrvi, ko je za direktorja nove ladjedelnice v Kraljevici, grofa Dimitrija Voinovića (Mitar, Demetrio, *1722, Herceg Novi; †1794) nadziral vrvarne v Trstu (Presl 2004, 357; Presl 2009, 110;112;125–126). Ob koncu Napoleonove vladavine leta 1813 je bil Andrea de Marochin prvostopenjski sodnik na Reki (Pederlin 2003, 299).

Po Tomšičevem odhodu so bile različne osebe nastanjene v kostelskem gradu; tam je okoli leta 1800 živela tudi Marija Ana Michelly (župnija Fara, matične knjige in *Status Animarum* za Grad Kostel (Markt, trg Kostel št. 1); Umek 1991, 290; Breckerfeld 1791). Na gradu je morda že pred njegovim uničenjem, vsekakor pa po letu 1809 živela plemenita Elizabeta Otth, rojena Fanton (Ott, *1758; †23. 12. 1819, Trg Kostel št. 1) (NŠAL, Mrliška knjiga Kostel, str. 3). Njena domnevna sorodnica, morda nečakinja, Maria Ott je bila poročena z grajskim oskrbnikom (upraviteljem, *Verwalter*) Josephom Kallichem (Kalič) in je rodila hčer Antonijo (*2. 10. 1818, Trg Kostel 1) ob botru Antonu Fantonu. Dne 29. 8. 1820 je na Trgu št. 1 – znova kot žena oskrbnika Josepha Kallicha – dala krstiti hčer Marijo Rozalijo: botra sta bila Barbara von Fanton in župnik Andrej. Elizabeta Otth, rojena Fanton, je bila verjetno starejša sestra Antona Fantona (de la Fonte, *1768; †28. 10. 1822, Potok 9) (NŠAL, Mrliška knjiga Kostel, str. 13), višjega sodnika v Kostelu, že vsaj od leta 1818 nastanjenega pri Potoku št. 9 (Burić 1983, 46; Črnivec 1999, 283;319;432), dne 30. 3. 1818 se je poročil s petindvajset let mlajšo Barbaro Zimerman, vrtno gostilničarko (*Wirtsgarttner*), hčerko meščana Johanna Zimermana od Fare 12 in njegove žene Anne Staricha, ob pričah Johanu in Antonu Lokermajerju; Barbara je dne 27. 1. 1820 dala krstiti svojega sina Antona Edvarda Fantona, dne 14. 4. 1823 pa Johana Josepha pri Potoku št. 9. Oče Antona Fantona je bil Johan Baptist Fanton, mati pa Marija, rojena Matschek (Maček) (NŠAL, Poročna knjiga Kostel, str. 1). Anna Zimerman iz Črnomlja se je v istem času poročila na Dren št. 3 oziroma 7 z Mihaelom Marinčem, s katerim sta na Drenu št. 7 dne 23. 11. 1823 krstila hčerko Ursulo. Fara 12 je bila pozneje župnišče oziroma Špelna Južničeva hiša pri Fari.

2. Tomšič v Kostelu

Franz Xavier Tomšič (Franciscus, po spletnih virih tudi Jakob, *1750, Ljubljana; †1803–1806, Vranksko?) je bil zakupnik (provizor) graščine Kostel pred novim

letom 1785, morda pa je zakup znova prevzel za nekaj časa po novem letu 1792, torej sedem let pozneje. Franz Xavier Tomšič, rojen in krščen v Ljubljani v družini Jakoba in Marije, je študiral retoriko na gimnaziji v Ljubljani leta 1766, star šestnajst let, kot meščanski študent (*Civis Aluminensis*); med njegovimi plemiškimi in jezuitskimi sošolci so bili leto dni mlajši baron Anton Billichgrätz (*1751, Lesno Brdo; †1824, Polhov Gradec), Janez Pogrietsnigov, študent geografije Michael Castelliz (*24. 4. 1749, Ljubljana; SJ 1766; †Höflein) (SBL, 1:73; Sommervogel 2:843; 9:6), Avguštin baron Codelli (*1750, Turn pri Ljubljani; †1811, Turn), Škofjeločan Joseph pl. Feichtinger (*1749), Leopold baron Gallenfels (*1750, Golnik), Francis Jabornik (Francišek, *1749, Tržič; SJ; †1807, Tržič), Anton Kappus pl. Pishelstein (*1749, Kamna Gorica) in Ferdinand grof Lichtenberg (*1750, Ortnek).² Dne 9. 1. 1785 in dne 7. 9. 1787 je bil Tomšič kot *provisor actualis in Kostel* boter pri krstih v Kostelu; novorojenca sta bila Agnes (*1785; †5. 4. 1788, Trg Oppido 8) in Gregor (*1787; †2. 7. 1788, Oppido 8), hči in sin Gregorja Mlinca (*1760, Oppido Kostel; †4. 4. 1836, Trg Markt Kostel 7) in Hrvatice Barbare Mlinc, rojene Kauslevič (*Fužine) iz Trga Kostel Oppido št. 8. Obakrat je bila ob Tomšiču druga botra Margareta Zdravič (rojena Rogale, *13. 6. 1767, Rajšole št. 4 v Kostelu) iz bližnjih Sel št. 6, krstil pa je vsakokrat kaplan Martin Zdravič (Sdravich, *1741–1742, Briga ali Nova sela; †2. 4. 1793, Fara št. 12). V Zagrebu na račun hrvaškega plemiča de Savića izobraženi krepki pridigar Zdravič je bil Tomšiču očitno bolj po godu od samosvojega župnika Račkega, žal pa je Zdravič kmalu po Tomšičev kalvariji umrl v prifarskem župnišču zaradi vodenice. Mlinci so bili stara kostelska- trška trgovska družina, ki so tam trgovali že šest ali sedem rodov kot potomci mlinarske družine iz niže ležečega Grivca. Ob rojstvu tretjega otroka, hčerke Marije Mlinc, si za botra ob njenem krstu dne 17. 12. 1789 niso več izbrali zakupnika gradu, ki je takrat verjetno že kazal znake bolezni, temveč sta raje botrovala manj žlahtna soseda, Gregor Zdravič iz Sel pri gradu Kostel in Marija Juraj (rojena Jakšič, v Jakšičih št. 7) iz Vimola št. 2; podobno so ravnali ob krstih naslednjih dveh sinov. Ali pa so se ustrašili, ker sta oba upraviteljeva krščenca umrla sredi leta 1788? Mlinci so bili edini, ki jim je šel Tomšič za botra zunaj svoje družine, medtem ko njegova nevesta ni bila botra nikomur v Kostelu; od tod sklepamo, da je bil Tomšič močno osebno in poslovno povezan s trgovci Mlinci. Zdi se, da se je Gregor Mlinc (*1760) sprva hotel poročiti s svojo osem let mlajšo sosedo Marijo Magdaleno Mlinc s Trga št. 7, vendar je njune oklice z dne 18. 1. 1784 duhovnik prečrtal, bržkone zaradi preveč tesnega sorodstva, tako da se je Magdalena tri leta pozneje raje poročila h Klobučarjevim v niže ležeči Brsnik ob Kolpi. Vsekakor pa pri Gregorjevi in Barbarini zaroki dne 25. 1. 1784 in nato na poroki dne 11. 2. 1784 (poznejši) najemnik graščine Tomšič ni sodeloval, saj v tem času bržkone še ni bil v Kostelu; poročni priči sta bila soseda Matija Pleše in Martin Majetič (*Poročna knjiga župnije Kostel*, str. 124). Tako je Tomšič bržkone prišel v Kostel v drugi polovici leta 1784.

Po dveh letih upravljanja Kostela se je Tomšič začel ozirati za nevesto; ni izbiral prav daleč, temveč mu je oko obstalo na slabih 14 km niže ležečem Poljanskem

² Franciscus Tomssich (Črnivec 1999, 273; 461).

gradu, kjer si je ogledal brhko mladenko. Dne 7. 7. 1787 se je Frančišek Ksaver Tomšič na gradu nad Trgom Kostel zaročil z Marijo Terezijo pl. Jenčič (*24. 10. 1757, Mala Vas), hčerjo poljanskega prefekta Bernarda (*1719, Poljane ob Kolpi; †22. 3. 1795, Ljubljana) in Katarine pl. Werth (*1734; †1784, Trebnje); nevesta je bila rojena v Mali vasi v župniji Dobrze (Doberze, Dobernig). V rubriki staršev sta bila pri mladoporočencih vpisana Jakob Tomšič in Marija oziroma Tomšičev prihodnji tast Bernard Jenčič in tašča Katarina, ki je bila drugače že pokojna, a to v poročnem zapisu ni bilo posebej poudarjeno. Jenčič in Tomšič sta bila tako stanovska kolega, zakupnika oskrbnika na sosednjih graščinah Kostel in Poljane. Poroka kostelskega provizorja (*actualem provisorem* in Domino Kostell) Tomšiča je sledila poldrugi mesec po oklicih dne 20. 8. 1787 na kostelskem gradu (*Poročna knjiga župnije Kostel*, str. 133); bržkone pomotoma se na spletu najde podatek o poroki v župniji Dobrnich. Priči pri poroki sta bila gospod Bisiaget in gospod Valentin Pegana, srečna mladca pa je poročil stiški cistercijan Karl Rudolf baron Zierheim (Zirchain, Zirchaim, *3. 2. 1736, Hmeljnik; †26. 5. 1802), bolehnih župnik iz Trebnjega (Treffen), ki je imel v Trebnjem leta 1795 kaplana Franza Jabornika, nekdanjega sošolca Franca Ksaverja Tomšiča, in Franca Jenčiča (*Schematismus* 1795, 156; Pokorn 1908, 143). Rudolf Zierheim je bil do smrti leta 1797 prošt, dekan in mestni župnik v Novem mestu (*Schematismus* 1802, 127;149; Ilesič 1904, 19); izbira duhovnika iz Trebnjega nikakor ni presenetljiva, saj je tam tri leta pred Tomšičevo poroko umrla Tomšičeva tašča, nato pa se je tja preselila še Baragova veja družine in leta 1799 kupila graščino, s katero je med letoma 1812 in 1824, še nekaj mesecev po posvetitvi, gospodaril sam prihodnji ameriški škof (Smole 1982, 502; Granda 2000). Marija Terezija Jenčič je imela dvanajst bratov in sester; najpomembnejša med njimi sta bila starejši brat Marije Terezije, župnik Janez Nepomuk Jenčič (*25. 6. 1753; †9. 7. 1813, Želimlje), in mlajši brat, gradbeni inženir Anton Bernard Jenčič (†10. 4. 1820), ki je prihodnjega škofa Baraga nekaj let gostil v Ljubljani med prvimi leti Ilirskih provinc, po Baragovem odhodu s stričevega gradu Belnek. Mlajša sestra Marije Terezije, Marija Katarina Jožefa Jenčič (*1758/1759, Mala vas; †1807/1808), se je poročila z Janezom Nepomukom Baragom in je kot četrtega otroka povila poznejšega škofa Ireneja Friderika Baraga (*1797; †1868 Marquette). Frančišek Ksaver Tomšič je bil torej svak matere škofa Baraga in svak v Želimljem umrlega župnika.

Že sedem mesecev po poroki je oskrbnike Tomšiče v kostelskem Trgu – Arce – razveselil prvi otrok Jožef Alois, ki se je rodil dne 31. 5. 1788; njegova krstna botra sta bila Salesius Germek in gospa Domicella Jenčič, krstil pa ga je kaplan Zdravič. Žal je že po šestih urah fantiček umrl v Trgu Kostel št. 1, torej na gradu; pokopali so ga dne 2. 6. 1788 (Arhiv župnije pri Fari, danes NŠAL, *Krstna knjiga Kostel*, 7; *Mrliška knjiga Kostel*, 83). Domicella Jenčič je bila bržkone novorojenčkova teta Marija Katarina Josepha Jenčič z gradiča Mala vas, tedaj še neporočena, pozneje pa mati škofa Baraga. Dne 10. 7. 1789 je bil krščen Franc Ksaver Tomšič; botra sta bila Jožef Cordelli in Katarina Jenčič (Catharina) (Arhiv župnije pri Fari, danes NŠAL, *Krstna knjiga Kostel*, 5:3–4), otrokova teta in pozneje mati škofa Baraga. Botra pri rojstvu drugega sina, Katarina Jenčič, ni bila tedaj že pokojna Terezijina mati in

otrokova babica Marija Katarina,³ hči Gabrijela Abrahama pl. Wertha, ki je dne 24. 8. 1749 poročila Bernarda pl. Jenčiča v Ljubljani. Priči na poroki Marije Katarine in Bernarda Jenčiča sta bila Kočevar Matija Peer in nevestin sorodnik Franz Lothar pl. Werth.

Tomšičevo gospodovanje na gradu Kostel je kmalu zašlo v dokaj klavrne vode; na sam božič, dne 25. 12. 1789, je na gradu Trg – Graffenwart št. 1 umrl grajski pisar (*Scriba*) Gracensi, star komaj osemnajst let (*Mrliška knjiga Kostel*, 3). Zakupnika oskrbnika Kostela, Frančiška Tomšiča, so že leta 1790 usmiljenke (Barnherzigen, Barmherzigen) odpeljale v Ljubljano, ker je tako propadal v svoji bolezni, kakor je poročal novomeški okrožni urad dne 28. 9. 1791. Zakupnik Kostela Franz oziroma Frančišek Thomschitsch je po poročilu ljubljanskega magistrata dne 29. 9. 1791 obveljal za norega, kakor je zapisal območni urad (*Kreisamt*) v Novem mestu dne 25. 11. 1791.

Kot priča ob ugotavljanju Tomšičevega stanja je nastopil tudi nekdanji kostelski grajski pisar Josef Globočnik, ki je bil zapisnikar že pri grofu Spaniču med uporom Kostelcev januarja 1767 (ARS, Deželno glavarstvo, šk. 42, Globočnikov zapis z dne 3. 1. 1767). Dne 5. 2. 1761 in dne 6. 4. 1762 je Josef Globočnik (Globotschnig) kot inšpektor kneza Turjaškega prepisal Schönlebnov katalog ob predaji fidejkomisnih knežjih knjig in dodal nove nabave (HHStA, FAA, 415–416). Dne 28. 12. 1791 je Globočnik dobil službo kot inšpektor kneza Turjaškega s sosednjega gospostva Kočevje; to je bil obenem najpomembnejši plemič v deželi. V tej službi ga je omenjal tudi Tomšič v svoji prošnji, ki jo je podpisal tudi ljubljanski župan pravnik Peter Fister (Fišter, Fuester, Phister, *1759, Naklo; †marec 1800, Ljubljana) – tisti čas je bil natanko na sredi svojega mandata in so ga Ljubljančani zaradi prevelike žeje in nagle jeze tožili celo cesarju. Županoval je od leta 1787 do leta 1794, do smrti pa je ostal svetnik magistrata. Pod županom se je podpisal še Josef Hafner oziroma Hofman. O Tomšičevi usodi, ki je bila v rokah novomeškega in ljubljanskega magistrata, je odločala zdravniška komisija dvojice doktorjev medicine. Predstojnik (*senior*) ljubljanskega medicinskega kolegija, Anton Kastelic (Antonius Castelliz, *pred 1769, Zagorje ob Savi; †30. 8. 1796, Ljubljana) (Archiv der Universität Wien, Acta Facultatis Medicae, Medizine, 1.13, 517), in profesor veterinarskega znanja, Karol Bernard Kogl (Carolus Bernardus Kogel, *20. 8. 1763, Novo mesto; †14. 3. 1839, Ljubljana) sta se sestala v Ljubljani dne 28. 12. 1791.⁴ Kastelic je bil mestni fizik in policijski zdravnik, pisal pa je predvsem o Dolenjskih Toplicah leta 1776/77. Kogl je promoviral leta 1788, očitno pa je poučeval veterino na ljubljanskem liceju že pred letom 1795, ko ga na licej postavlja Ivan Pintar v SBL; leta 1794 je bil med ustanovitelji in nekaj let celo predsednik obnovljene Filharmonične družbe. Nobeden od obeh Tomšičevih zdravnikov ni bil posebno izkušen v Tomšičevi vrsti duševne bolezni. Vsekakor sta enoglasno ugotovila, da Tomšič uporablja razum pri jedi, vendar mu je spomin oslabel; zato sta podpisana zdravnika Francu Tom-

³ Marija Katarina Jenčič (*1734, Mala vas oziroma Bukovica; †15. 1. 1784, Trebnje).

⁴ Medicinsko poročilo na foliju 9 s podpisi zdravnikov, ZAL, LJU 489, Reg I, 235, Zadeva umobolnega zakupnika gospostva Kostel 1791, Tehniška enota 146, originalna številka dosjeja (fascikel) 192, folio 3–10; 330–595; 1–184.

šiču s pridržki predpisala likvidacijo ukaza za pridržanje v Ljubljani; možakar je nenehno kašljal, vendar naj bi ta likvidacija izboljšala njegov spomin. Na podlagi tega strokovnega medicinskega mnenja je Tomšič ob županovem podpisu levo od svojega prosil za likvidacijo oziroma izpustitev prek knezovega inšpektorja Josefa Globočnika iz znanega gorenjskega železarskega rodu. Kot vzrok je navedel razmišljanja turjaškega inšpektorja s trditvijo, da mu bo pomagalo doživeto uradniško gospodarjenje, če bi bil lahko znova upravnik (*Verwalter*) v Kostelu. Podpisal se je kot čuvaj (*Wächter*).

Istega dne je dopis ljubljanskega magistrata podpisal tudi Joseph Gollmay (Golmayer), v dopisovanje pa je bil vmešan tudi novomeški magistrat. Jožef Golmayer je bil morda sorodnik radovljiške veje Gollmayerjev; promoviral je iz prava in postal svetnik ljubljanskega magistrata, prisednik meničnega sodišča, nato pa še hišni posestnik in prisednik gorskega sodišča. Dne 30. 9. 1791 se je pod dopis magistrata o Tomšiču podpisal pravni svetnik magistrata Anton Podobnik (*3. 6. 1755, Idrija; †1798/1808), ki se je kot Fisterjev naslednik kmalu povzpел na ljubljanski županski stolček, že avgusta 1795.

Razvpita tržaška afeta melanholika Wolfa Sigmunda Antona Jožefa grofa Galenberga (*1707; †1773) in zdrave varuštva nad premoženjem preganjalca ljubljanskih demonov, Wolfa Sigmunda Lichtenberga (Kos 2004, 167), kažejo zgodovino norosti visoke kranjske družbe v 18. stoletju, zgodba o duševnih težavah kostelskega zakupnika Franca (Frančiška) Tomšiča pa postavlja tedanje zagate v novo luč.

3. Sestri zakupnika Tomšiča

Tomšič si je od Kostela ob svojem prihodu zagotovo mnogo obetal, zato je tja pripeljal iz Ljubljane še svoji sestri Marijo in Frančiško; mladenki sta se dobro poročili kmalu za njim.

Neimenovana hči, ali raje sestra, gospoda Tomšiča, (Marija) Domicella, nata Tomsich, se je poročila dne 31. 8. 1788 z gospodom Jakobom Banazh (Bemazh, Bonaczi, Banach) v Kostelu na Trgu 1. Priči sta bila (Franc) Salesius gospod Germek, ki je bil tudi krstni boter nevestinemu nečaku, in nevestin brat, sam Franciscus Thomsich. Poročni obred je znova vodil kaplan Zdravič. Starost mladoporočencev ni bila navedena. Dne 26. 6. 1789 se jima je v Banja Loki v Kostelu na neznani številki rodil prvi sin, Jean Bonaventura; to pot je bilo navedeno ime matere Marije; botra sta bila domnevni otrokov stric Frančišek Tomšič in domnevna otrokova teta Frančiška, rojena Tomšič. Krstil je kaplan Zdravič (Arhiv župnije pri Fari, danes NŠAL, *Krstna knjiga Kostel*, 3). V to hišo v Banja loki se je leta 1813 naselil Benič iz sosednjih Novih sel, čigar veja družine se je pozneje naselila v slovenskem Kuželju; tam še danes uporabljajo hišno ime Benič. Dne 17. 8. 1790 sta Marija in Jakob na Trgu številka 1 (*Arcece, sic!*) na gradu Kostel povila sina Antona Ferdinanda Banacha; botra sta bila svojeročno težko čitljivo podpisana Hr. Ant. Ottoschitsch (Ott) in Ka-

tarina Jenčič, bržkone mati poznejšega škofa Baraga, Marija Katarina Josepha Jenčič (*1758, Mala vas; †1807). Krstil je kaplan Martin Zdravič (Arhiv župnije pri Fari, danes NŠAL, *Krstna knjiga Kostel*, 17). Očitno mladoporočencema nekoliko bolj višinski zrak v Banja Loki ni del posebno dobro, tako da ju nepolni dve leti po poroki znova najdemo na gradu pri nevestinem očetu. Frančiška in Marija Tomšič bi lahko bili hčerki Franca Ksaverja iz domnevnega prvega zakona, veliko verjetneje pa sta bili njegovi sestri, rojeni v Ljubljani.

V Kostelu je upravitelj Tomšič dobil tri sinove v letih 1788, 1789 in 1792. Šestindvajsetletna hči, ali verjetneje sestra, kostelskega grajskega upravitelja Frančiška Ksaverja, Frančiška Thomsich (Francisca, *1765/1766), se je dne 4. 10. 1791 na Trgu št. 1 poročila z nekoliko mlajšim gospodom provizorjem (upraviteljem), Gregorjem Kraskovichem na gradu (Arcs) Kostel. Morebitni oklici niso dokumentirani v drugače izčrpni, dobro ohranjeni knjigi zarak župnije Kostel. Poročni priči sta bila oče kostelskega kirurga zdravnika, uradnik Antonius Lokermajer (Lokmajer, *1749; †23 januar 1799, Fara št. 11 v Kostelu), in Franz Orlich (Orlič), ki je bil tudi krstni boter Tomšičevemu sinu Alojzu; poročil ju je kaplan Zdravič. Kaplan Martin Zdravič (†2. 4. 1793) je kmalu zatem, dne 26. 3. 1793, objavil svojo poslednjo voljo, ki jo je s svojim podpisom poleg župnika potrdil še uradnik Lokermajer (Zdravič 1793). Lokermajer se je dne 26. 5. 1794 kot vdovec poročil pri Fari št. 11; poročni boter mu je bil prav tako Franz Orlich.

Mladoporočenca Kraskovicha sta ostala povezana s kostelskim gradom vsaj toliko, da je Frančiška tam pol leta po poroki botrovala ob krstu svojega nečaka, sina brata Franca, dne 27. 7. 1791, že po očetovi preizkušnji. Tedaj se je Francu Ksaverju rodil še Alojz Joahim; mati je bila vpisana zgolj kot plemkinja Jenčič brez osebnega imena, botra pa sta bila družinski prijatelj Franc Orlich (Orlitz) in pol leta predtem poročena, svojeročno podpisana otrokova teta Frančiška Tomšič (Franziska Thomschilin, *1765/1766), po pomoti župnika Račkega še vedno vpisana z dekliškim priimkom Tomšič in ne z novim moževim priimkom Kraskovich. To je bil edini dokument družine Tomšič, ki ga je podpisal Rački, saj je bil isti čas Račkov kaplan Zdravič že hudo bolan. Dne 24. 7. 1792 je bolehní fantiček umrl na Trgu Kostel št. 1 oziroma na gradu (NŠAL, *Krstna knjiga Kostel*, 121–121; *Mrliška knjiga Kostel*, 5); ta žalostni zaznamek je obenem poslednji, ki omenja družino zakupnika Tomšiča v Kostelu. Dne 15. 10. 1822 je bil Mihael Tomsitsch resda poročna priča kostelskemu nadzorniku trgovine s tobakom, Čehu Vincentu Prostu (*1787), in obrtniški hčerki Ursuli Tertschek (*1796 Rateče 8).

Krst in kmalu za njim smrt ubogega nečaka so zadnji zapisi o Tomšičih v Kostelu; očitno so se kmalu odselili in umrli drugje, tudi če je Franc Tomšič uspešno prestal ljubljansko preizkušnjo in se povrnil k zakupniškemu upravljanju kostelske graščine po novem letu 1792. Francev edini preživeli sin Franz Xavier Tomsich se po krstu ne omenja več v Kostelu. Franc starejši je služboval kot pobiralec komorne cestne mitnine na cesti proti Štajerski v Vranskem (*Kameral-Weggmautämter Einnehmer*). Njegov sodelavec (*Kooperator*) oziroma podrejeni kontrolor je bil Karl König, imela pa sta še enega nadzornika (*Aufseher*). Druga moštva so pobirala kranjsko komorno cestno mitnino v Kranju in v krajih Tržič (Neumarkt), Podkoren (Wurzen) in Franz (Vransko)

v Spodnji Savinjski dolini na poti iz Ljubljane v Celje onstran trojanskega klanca (*Schematismus für das Herzogthum Krain* 1795, 47) (Slovanska knjižnica RA B 200/1795); *Schematismus* 1796, 62; 1798, 170; 1802, 187). Vransko (Franz) je bilo mitnica na meji med Štajersko in Kranjsko; leta 1778 so mitnico iz vranskega trškega dvorca Vitenbah (Avgustenburg, Avžlak), kjer je bila nekaj časa pivovarna (Prajhaus), premestili ven iz trga Vransko v zaselek Mavta. Med letoma 1809 in 1813 je bila tam avstrijska obmejna carinarna (Ausschlag), ker je v neposredni bližini potekala meja med avstrijskim cesarstvom in Ilirskimi provincami. Tomšič in König sta imela pri mitnici v Mavti na razpolago leseni in zidani stavbi (Natek 1988, 336). Tik pred ustanovitvijo Ilirskih provinc ni kot carinik v Vranskem (Franz) nastopil več Tomšič, njegov sodelavec Karl König pa je medtem leta 1807 postal Einnehmer ob kontrolorju Thomasu Wörthu in skupaj z dvema nadzornikoma (Aufseher) (*Schematismus* 1807, 1:72; 1808, 1:70; *Schematismus für Krain, Görz und Gradiska auf das Jahr* 1817, 1:72); verjetno je hudo preskušani Tomšič odšel v pokoj ali pa k poslednjemu počitku.

4. Kostelsko-poljanski Jenčiči in Baraga

Tomšičeva nevesta Marija Terezija Jenčič, rojena v župniji Doberze, je bila vnučinja Antona Danijela Jenčiča, rojenega dne 23. 3. 1685 v Poljanah, ki je bil dne 15. 1. 1719 boter pri krstu v Kostelu, ko je bil v službi kot carinik preglednik na mitnici Brod (Retl 1702–1719).

Jenčiči konec 18. stoletja niso imeli v lasti nobene graščine na Kranjskem. Verjetna sorodnica F. X. Tomšiča, Neža (Agnes) Tomšič, rojena Urbančič, je bila lastnica gospostva Zgornji Kolovrat na Kranjskem od 28. 3. 1803 do 11. 11. 1805 (Smole 1982, 568).

Franc Jožef Jenčič je bil rojen dne 6. 2. 1708 v Kočevju. Njegov oče Anton (Danijel), rojen dne 23. 3. 1685, praded škofa Baraga, je bil prav tako sprva carinik (preiskovalec) na Brodu (v Pirčah); dne 15. 1. 1719 je bil za krstnega botra v Kostelu. Pozneje je podedoval službo prefekta v Poljanah ob Kolpi po svojem očetu. Za njim je postal prefekt njegov najstarejši sin Franc Jožef. Bratranec Franca Jožefa, mrzli stric Baragove matere in sin upravitelja kočevske žitne kašče, Jožef Jenčič (*10. 1. 1696, Kočevje), je bil dne 9. 9. 1749 upravnik na Brodu, kakor so njega dni še imenovali mitnico v Pirčah na kranjski strani Kolpe; podobno dolžnost sta svoj čas opravljala dva njegova starejša sorodnika. Ob kostelskem kmečkem uporu je dne 3. 1. 1767 mož enakim imenom – Jožef Jenčič – sodeloval pri zasliševanju voditeljev puntarjev. Družina Marije Terezije Jenčič je oseminsedemdeset let (1674–1752) upravljala turjaško gospostvo Poljane (Jenčič 1989).

Brat Franca Jožefa, Bernard Anton Jenčič (*1719, Poljane; †22. 3. 1795, Ljubljana), je živel na gradiču v Mali vasi, drugače fidejkomisu Turjačanov. Poročen je bil z Ano Katarino pl. Werth, katere starši so bili pozneje lastniki graščine Bukovica. Ena od njunih hčera se je poročila v družino Baraga. Njun sin Anton Bernard Jožef je bil inšpektor za ceste in mostove in namestnik direktorja uprave za ceste in mo-

stove v času ilirskih provinc. Njuna mlajša hči Marija Terezija se je poročila z oskrbnikom gradu Kostel, Francem Xavierem Tomšičem, sinom Jakoba in Marije (Jenčič 1989, 11); tako je bilo več Jenčičevih rodov povezanih z upravnimi funkcijami gosposke v Kostelu. Glede na bližino Poljan, kjer so Jenčiči tri generacije oziroma oseminsedemdeset let, med letoma 1674 in 1752, dedovali oskrbniško funkcijo, je njihovo delovanje v Kostelu pričakovano. Razdaljo med obema gradovoma je izurjen jezdec lahko prejahal v dobri uri.

Po smrti kostelskega župnika Medvediča je Jenčič devet mesecev upravljal župnijo Kostel, med decembrom 1735 in 21. 7. 1736, ko je bil nastavljen in dne 17. 8. 1736 ustoličen župnik Lojk (Smole 1985, 110). Dušnopastirske dolžnosti so bile ta čas zaupane kaplanu Knežiču. Jenčičevi dopisi iz leta 1736 so bili podpisani na gradu Kostel. Na zvezo z grajskimi kaže tudi omemba graščaka Androcha kot dobrotnika cerkve v enem Jenčičevih dopisov. Franc Jožef Jenčič v pismih ni bil nikjer imenovan plemič, čeprav sta bila tako označena prejemnika njegovih pisem, vicedom Franc Sigfrid grof Thurn-Valsassina in vicedomov tajnik Janez Hieronim Marzini pl. Merzenhaib (Smole 1985, 111 sl.; ARS 1, Vic. šk.101, 303–322).

Leta 1736 je bil F. J. Jenčič prejemnik na Brodu. Lokacija Brod je v tistem času zadevala Avžlak pri Pirčah in ne hrvaškega Broda na Kupi; ta Brod se je tisti čas še imenoval Ribarsko, po ribah, ki so jih tam gojili za gospodo. Ribarsko se je preimenovalo v Brod, potem ko so tam zgradili prevoz prek reke (*Krstna knjiga Kostel 1702–1719*; Hirc 1993, 8).

Prvo med ohranjenimi Jenčičevimi pismi, poslanimi vicedomu, je bilo spremno pismo ob Medvedičevi knjigi dolžnikov dne 19. 1. 1736 (Smole 1985, 108). Dne 17. 5. 1736 je Jenčič ponovno pisal vicedomu že kot administrator župnije v Kostelu. Ugotavljal je, da novi župnik v Kostelu ni bil imenovan. Naddiakon Petazzi tudi ni postavil nobenega posebnega administratorja, temveč je dušnopastirske dolžnosti zaupal dotedanjemu kaplanu Knežiču. Zato je Jenčič prosil vicedoma za navodila, po katerih naj ukrepa.

Jenčič je še poročal, da je sodnik (in graščak) Androcha prispeval dvoletno desetino od prirastka živine za leti 1734 in 1735 za župnijo. Skupaj je bilo petindvajset glav in konj, ki ga je dobil kaplan Knežič (ARS 1, Vic. šk.101, 281, 285). Jenčič je imel graščaka močno v čislih, a to zagotovo ni bilo v skladu z dotedanjo in s poznejšo politiko Cerkve v Kostelu. Zato je verjetno prav Androcha podprl nastavev Jenčiča za administratorja župnije. Niso pa ohranjeni morebitni dopisi F. J. Jenčiču, ki bi jih dobil od višje cerkvene in posvetne oblasti, katero sta predstavljala ribniški naddiakon in vicedom.

V enem od dopisov je F. J. Jenčič celo spraševal vicedoma glede imenovanja administratorja župnije, čeprav naj bi to funkcijo opravljal sam, saj se je podpisal kot »začasni cesarski pooblaščenec v župniji Kostel«. Ta nedorečenost pri Jenčičevem imenovanju za administratorja župnije Kostel se kaže tudi v tem, da so v vicedomskem uradu ohranjena štiri Jenčičeva pisma vicedomu in njegovemu tajniku; niso pa ohranjeni morebitni uradni odgovori na pisanje; to kaže na svojevrstno vladno zapostavljanje Jenčiča.

Po drugi strani pa je bil F. J. Jenčič v dobrih odnosih s kaplanom Knežičem, čigar dušnopastirsko delo je v poznejšem pismu z dne 12. 2. 1737 (ARS 1, Vic. šk. 101, 318) pohvalil. S Knežičem je sodeloval tudi pri popisu imetja ob odhodu župnika Pavla Franca Klapšeta dne 18. 11. 1731 od Fare v Tomaj. To zagotovo ni v skladu z mnenjem graščaka F. A. Androcha, ki je v pismu vicedomu dne 22. 11. 1732 Knežiča grdo ozmerjal.

Iz navedb kraja Kostel ob Jenčičevih podpisih leta 1736 in leta 1737 izhaja, da je verjetno živel na gradu Kostel in ne, denimo, na Avžlaku v Pirčah ali pri Fari. Matične knjige iz tega časa niso ohranjene, tako da drugih podatkov o F. J. Jenčiču nimamo.

Dne 23. 10. 1736 je Jenčič ponovno pisal vicedomu iz Kostela. Lojk je bil ta čas že dva meseca kostelski župnik. Dva dni pred pismom mu je Jenčič predal tudi administrativne posle. Ni mogoče ugotoviti, ali so bile med predanimi listinami tudi matične knjige iz dvajsetih in tridesetih let 18. stoletja; tudi če so bile, so verjetno leta 1757 pogorele.

Lojk ob predaji administracije verjetno ni priznal Jenčičevih stroškov. Zato se je Jenčič obrnil na vicedoma in še ni predložil popisa svojih stroškov. Verjetno je Jenčiča podpiral graščak Androcha, ki se je pozneje, dne 28. 3. 1739, tudi sam pritoževal čez župnika Lojka (Skubic 1976, 163).

Dne 12. 2. 1737 je Jenčič poslal dve pismi iz Kostela: eno ponovno vicedomu, drugo pa njegovemu tajniku, dr. Ferdinandu (Leopoldu) Heiplu, doktorju obojega prava, ki je resda umrl že 18. dne februarja 1731 (NŠAL, ŽA Ljubljana-Sv. Nikolaj, M 1658–1735, 322) in ga je že vsaj leta 1732 nadomestil Janez Hieronim Merzina pl. Merzenheim. V pismu vicedomovemu tajniku je Jenčič zapisal, da je trg Kostel pol ure oddaljen od Fare in so bile zato njegove vizitacije med devetmesečnim administriranjem dokaj naporne. Tudi zapisano kaže, da je Jenčič živel na gradu Kostel. Jenčič je poročal še o obisku visokih gospodov iz Novega mesta, bržkone cerkvenih dostojanstvenikov. Sam je moral kriti primanjkljaj žita v župnišču in je imel za 60 fl stroškov. V pismu vicedomu je navedel celo dvakrat višjo vsoto.

F. J. Jenčič je imel tajnika vicedomskega urada za svojega prijatelja in ga je nekajkrat prosil za posredovanje pri izplačilu. Podpisal se je kot cesarski uradnik. Domnevamo, da je v času pisanja pisma imel uradno funkcijo na gradu Kostel, ki pa je ni podrobneje opisal.

Istega dne je Jenčič poslal tudi pismo vicedomu. Omenil je svoj dopis z dne 21. 1. 1737, ki se nam ni ohranil. Medvedičevo smrt je označil kot nenadno. Jenčičev račun v znesku 116 fl 3 kr 3 den je novi župnik Lojk bržkone odklonil. Zato je Jenčič zahteval izplačilo pri vicedomu (ARS 1, Vic. šk. 101, 317).

Za vzdrževanje župnije je graščak Androcha prispeval desetino od prirastka, koruze in konj; o tem je bil obveščen tudi naddiakon. Vsaj navedba glede koruze je zagotovo napačna, saj je po razsodbi cesarja z dne 22. 8. 1731 desetina od koruze tako ali tamo pripadala župnišču.

Najvišje stroške je Jenčič pripisal izgubi svojega časa med administriranjem v župnji. Ti so prinesli kar 2/3 celotnih stroškov v gotovini. Drugi stroški so bili popisani

v naravi, zagotovo kot povračilo za obede v župnišču. Del denarja je Jenčič verjetno nameraval vrniti graščaku, ki naj bi založil svojo desetino. Tako je bila Jenčičeva zahteva po povrnitvi stroškov od Cerkve pravzaprav prikrita zahteva graščine in s tem nadaljevanje polstoletnega spora med obema, ki je nastal, odkar je dne 2. 5. 1678 vicedom potrdil naddiakonovega kandidata Boštjančiča za župnika v Kostelu.

5. Jezuitski misijonarji v sorodstvu škofa Baraga: Jenčiči in Hallerstein

Stric Franca Jožefa Jenčiča in brat pradedu škofa Baraga, jezuit Sigmund Jenčič (Žiga, Sigismundus, *24. 4. 1679, Poljane ob Kolpi; SJ 10. 10. 1698, Gradec; †22. 4. 1718, Leoben), je bil misijonar na Ogrskem, pozneje pa je poučeval filozofijo v Ljubljani (Jenčič 1989, 11). Po drugih virih naj bi bil rojen v Kočevju, umrl pa naj bi v Ljubljani (Skubic 1976, 710). Sigmund Jentschiz je bil četrti otrok Matija II. Jentschiza in Marije Erberg. Nižje šole je končal na jezuitskem kolegiju v Ljubljani. Kot sin visokega Auerspergovega uslužbenca je imel dostop do bogate knjižnice v Auerspergovem knežjem dvorcu v Ljubljani. Devetnajstleten je vstopil k jezuitom v Gradcu in tam ostal dve leti v noviciatu. V Ljubljano se je vrnil med letoma 1701 in 1705 kot gimnazijski profesor, knjižničar in voditelj kongregacij. Pot ga je ponovno zanesla v Gradec na študij teologije. Od tod je odšel na duhovno leto v Leoben, kjer je pred njim služboval mlajši brat njegovega deda, Krištof Jentschiz (*3. 10. 1616, Eisenerz; SJ; †28. 10. 1667, Leoben); pozneje je Sigmundov nečak, Matija Jentschiz (*16. 10. 1701, Kočevje; SJ; †1736, Leoben), s pridom nosil rektorsko palico v Leobnu. Eisenerz severozahodno od Leobna je bil pradomovina vitezov Jenčičev, preden so se pred vihrami tridesetletne vojne umaknili na Kranjsko; prav zato so pozneje s takšnim uspehom službovali v Leobnu.

Sigmund Jentschiz je bil leta 1711 misijonar v Budi, kjer je štiri leta pozneje njegov stric Jurij Erberg našel smrt med kužnimi vojaki. Naslednje leto je Sigmund Jentschiz poučeval v višjih razredih dunajske gimnazije, vodil kongregacije in objavil dve zbirki pesmi. Med letoma 1713 in 1718 je poučeval filozofijo in kazuistiko v Ljubljani, kjer je kolegiju daroval dediščino po umrlemu očetu. V šolskem letu 1713/1714 je poučeval logiko, v letu 1714/1715 fiziko, v letu 1715/1716 metafiziko in v letu 1716/1717 moralno teologijo. Umrl je med pripravami za vrnitev v misijon na Ogrsko, kamor je pozneje leta 1731 odšel Avguštín Hallerstein, sin njegove sestrične. Drugi sloviti kranjski misijonar, Friderik Irenej Baraga (*29. 6. 1797, Mala vas; †19. 1. 1868, Marquette), je bil pravnuk Sigmundovega brata Antona Danijela Jentschiza. Podružnični mitničar v Travi, Lenart pl. Erberg (Leonard, *6. 11. 1606; †1691, Kočevje), vitez od 27. 5. 1665 (Umek 1991, 13) in mestni sodnik v Kočevju, je bil Hallersteinov praded in obenem ded Baragovega pradedu.

Sigmund Jentschiz je objavil dve teološki knjigi. Petdeset peripatetično oblikovanih filozofskih tez s predavanj v Ljubljani je dal leta 1716 natisniti na Dunaju in jih vezati pred svojo knjigo o filozofiji in o živalih. Knjigo je posvetil mecenu, Ljubljancu Janezu Gregorju Thalnitscherju, članu Akademije operozov in nečaku

Janeza Ludvika Schönlebna (Jentschiz 1716, 2). Teze so bile trditve, dolge od treh do deset besed, objavil pa jih je na dveh straneh. Začele so se z logiko, sledile so teze o prirodoslovju in končno še metafizične teze. Zadnje teze iz logike so bile:

25. »Trajanje je vedno nedeljivo.«
26. »Možnosti je neskončno mnogo.«
27. »Telesa je mogoče deliti v neskončnost.«
28. »Vesoljna moč je večna.«
29. »Ustvarjeno se prej ali slej pokonča.«
30. »Dovršene stvaritve so zapletene.«
31. »Bistvo ni uničljivo.«

Jentschizevi ljubljanski študentje so morali zagovarjati nekaj prirodoslovnih tez:

32. »Zemlja stoji, zvezde se gibljejo zaradi zunanje naravne sile.«
33. »Naraščanje je enakomerno.«
34. »Podobnosti se ne privlačita.«
35. »Ponekod je snov redkejša.«
36. »Akcija povzroči reakcijo.«
37. »Elementi obdržijo lastnosti v zmesih.«
38. »V naravnih položajih telesa ne padajo in se ne dvigajo.«
39. »V točkah odboja ni mirovanja.«

Jentschiz je zagovarjali geocentrični sistem, čeprav je v knjižnici ljubljanskega kolegija že od leta 1696 lahko prebiral štirideset let starejše kopernikansko delo Pierra Gassendija (*1592, Champtercier; †1655, Pariz), bržkone pa je imel na voljo tudi drugo izdajo samega Kopernika, ki so jo ljubljanski jezuiti resda katalogizirali komaj leta 1754. V drugi prirodoslovni tezi (33.) so Jentschizevi učenci opisali Leibnizovo in poznejšo Boškovičevo prepoved skokov v naravi. V 34. tezi so pojasnili odboj enakih polov magnetov. Dve vrsti električnih nabojev je začel razlikovati šele direktor pariškega botaničnega vrta, Charles-François de Cisternay du Fay (*1698; †1739), poldrugo desetletje po Jentschizevi smrti. V 35. tezi so opozarjali na razlike v gostoti snovi, ki so omogočale delovanje vakuumskih črpalk, in še vedno modne razprave o obstoju vakuuma. Kemijske spojine so obravnavali v 37. tezi. Opisali so prvi in tretji Newtonov zakon (36. in 38. teza), ne pa drugega. V zadnji (39.) prirodoslovni tezi so obravnavali »točke lahkega odboja«, podobne Newtonovim idejam. Newtonovo Optiko (1704) so v ljubljanski knjižnici baronov Erbergov nabavili šele v francoskem prevodu, ki je izšel v Amsterdamu dve leti po smrti Sigmunda Jentschiza (ARS, GrA, I Gospodstvo Dol, knjiga 18, XCIX).

Jednate Jentschizeve izpitne teze komaj dajejo slutiti, kakšna so bila njegova fizikalna prepričanja. Za tezami je objavil dvainosemdeset vprašanj o živalih nasploh in o njihovih šestih posebnih vrstah, med katerimi je izpostavil konje, pse, majhne štirinožce, perutnino, ribe in kače. Razvrstitev je bila v duhu dobe njegovih dni; začel jo je član londonske Kraljeve družbe, Anglež John Ray, leta 1693 in končal – v današnjem

pomenu – Boerhaavejev učenec, Carl Linné iz Uppsale, leta 1735. Jentschizova knjiga je bila po času in po vsebini nekje vmes med obema. Poleg antičnih raziskovalcev je seveda navajal svoje sobrate jezuite, med njimi Schottovo knjigo o zanimivostih fizike in Kircherjevo pismo florentinskemu velikemu vojvodu Ferdinandu II. Medičejskemu (*1610; †1670) iz leta 1659 o glasovih papig in psov; Kircherjeve ugotovitve je dopolnil z Aldrovandijevim raziskovanjem ptičev (Jentschiz, 1716, 6, 11). V 45. tezi je Jentschiz obravnaval nauk škotskega frančiškana Janeza Dunska Skota (*1266; †1308), glavnega nasprotnika Italijana sv. Tomaža Akvinskega (*1225; †1274).

6. Sklep

Tomšičeva bolezenska kalvarija je še posebno pomembna zaradi sina njegove svakinje, zaradi Baraga. Tomšičeva dejanja in nehanja so svoj čas dvignili obilico prahu, to pa je bilo dodaten povod za njihovo objavo v luči sodobnih dognanj ob nedavni papeževi razglasitvi častivrednosti škofa Baraga. Razpravi dajejo posebno srž številni pomembni duhovniki iz Jenčičevega rodu Baragove matere.

Krajšave

FSLJ – Signature frančiškanske knjižnice v Ljubljani.

HHStA, FAA – Haus-, Hof- und Staats-archiv, Dep. Fürstlich Auerspergsches Archiv. Dunaj, Minoritenplatz 1.

NŠAL – Nadškofijski arhiv v Ljubljani.

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana.

Reference

Arhivski viri

Archiv der Universität Wien, Acta Facultatis Medicae, Medizine.

ARS 1 – Arhiv Republike Slovenije, Vicedomov arhiv, škatla 101.

ARS 315 – Deželna deska, Glavna knjiga, III/481, Listine.

ARS 730 – Arhiv Republike Slovenije, Dolski arhiv, fasc. 123. Breckerfeld, F.A. 1791. Auszug aus einer Versuch zu einer Land krainischen Topographie pro Notitiae für den H. Pharrer zu St. Peter (s topografijo Kostela, navedeno med zadnjimi).

Banja Loka (mrliška knjiga župnije, 27. 3. 1792–1823).

Dimitz, August. 1868. Die Correspondenz des Intendanten Grafen Fargues 1809–1810: Ein Beitrag zur Geschichte der französischen Zwischenregung in Krain. *Mittheilungen des*

historischen Vereines für Herzogthum Krain 23:1–52.

Dimitz, August. 1875. *Geschichte Krains, von der ältesten Zeit bis auf das Jahre 1813.* Zv. 3, *Vom Regierungsantritte Erzherzog Karls in Innerösterreich bis auf Leopold I. (1564–1657).* Laibach: I. Kleinmayr & F. Bamber.

Fara (arhiv župnije Marijinega vnebovzetaja pri Fari; prvi Status Animarum župnije Fara).

Jenčič, Milan. 1989. *Rodbina Jenčič v Kočevju.* Rokopis. Zagreb. Zasebni arhiv.

Južnič pri Fari. Zasebni arhiv.

Kostel (krstne knjige, mrliške knjige, knjige pokop, 1757–).

Pokorn, Franc. Po 1928. Zgodovinski zapiski o duhovnikih. Fascikel 35, Fara pri Kočevju (v

Kostelu) (in sosednji duhovniki, ki pomagajo med nezasedenostjo kaplanije in sploh v času 1880–1928). NŠAL. Fond Škofjiski arhiv, ŠAL/7.

Retl, Joann Jacob. 1702–1719. Liber baptizato, RVM, Inceptus a me, Joanne Jacobo Retl ab anno dni 1687, existente Cesareo in Costel.

Schönleben, Janez Ludvik. 1668 (prepis iz leta 1762). Catalogus Sive Repertorium omnium Librorum Bibliothecae Illustrissimi et excellentissimi Domini Domini Wolffgangi Engelberti R:I: Comitiss ab Auersperg, et Gottschee, Domini in Schön- et Seisenberg, inclit: Carniola Ducatus, et Marchia Slavica Supremi, ac hereditoris Mareschalli, et Cameraris, ac Caes: Mais: actualis Cameraris et Consiliaris intimi, Provincia Capitanei Supremi, et Continui Deputatorum Praesivi ec: ec: In Classes Decem et

octo divisus A:R:D:g:E:N:E:D:D:C:S:B: Anno Domini 1668. HHStA, FAA, VII Laibach, A 14/4 conv. 1 Laibach-Fürstenhof 1729–1895, 1–431.

Sommervogel, Carlos. 1890–1900. *Bibliothèque de le Compagnie de Jésus*. Première partie: Bibliographie par les Pères Augustin et Aloys de Backer. Nouvelle Édition par Carlos Sommervogel, S. J. 9 zv. Strasbourgeois, Bruxelles-Paris: publiée par la province de Belgique.

Vetse, Alois. 1909. Erherzog Johans »Feldzugserzählung« 1809. *Carniola* [Izvestija Muzejskega društva za Kranjsko], 169–172.

Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 489, Reg I., 235, Tehniška enota 146.

Zdravič, Martin. 26. 3. 1793. Zapuščina kaplana. Z dodatkom deželnega glavarja z dne 26. 6. 1797.

Druge reference

Burić, Anton. 1983. *Povijesna antroponimija Gorskog kotara u Hrvatskoj. Goranska prezimena kroz povijest*. Reka: Društvo za zaštitu prirodne kulturne in povijesne baštine Gorskog Kotara.

Črnič, Živka, ur. 1999. *Ljubljanski klasiki 1563–1965*. Ljubljana: Maturanti klasične gimnazije.

Ecker, Johan. 1892. Vom Kulpastrande. *Mitteilungen des Vereines der Deutschen aus Gottschee* (Dunaj) 2, št. 18 (15. 08.):4–5

Granda, Stane. 2000. Ali bo naslednji slovenski svetnik graščakov sin? V: *Baragov simpozij v Rimu*, 35–42. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba; Rim: Slovenska teološka akademija v Rimu.

Hirc, Dragutin. 1898. *Gorski kotar: slike, opisi i putopisi*. Zagreb. Ponatis: Reka: Tiskara Rijeka, 1993.

Ilešič, Fran. 1904. Kompetenti za mesto novomeškega prošta leta 1789. in 1790. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 14:8–26.

Instanz Schematismus für das Herzogthum Krain. 1796–1803. Laibach: Ignaz Merk.

Instanzen Schematismus vom Herzogthume Krain, dann der gefürsteten Grafschaften Goerz und Gradiska: für das Jahr 1804–1806. Laibach: Leopold Eger.

Kos, Dušan. 2004. *O melanholiji, karierizmu, nasilju in žrtvah: Zgodba grofa Gallenberga*. Koper: Znanstvenoraziskovalno središče Univerze na Primorskem in Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Natek, Milan. 1988. Zemljiško-posestna, socialna in zgradbena podoba Vranskega v 19. stoletju. *Savinjski zbornik*. Zv. 6, 328–339. Ur. Rezika Kobale. Maribor: Večer.

Pederlin, Ivan. 2003. Odpor francuskoj vlasti u Dalmaciji i Ilirskim pokrajinama poslije 1806. V: *Rad zavoda za povijesne znanosti HAZU u*

Zadru, 291–308. Zv. 45. Zadar: Zavod za povijesne znanosti.

Pokorn, Frančišek. 1908. *Šematizem duhovnikov in duhovnij v ljubljanski nadškofiji 1. 1788*. Ljubljana: Knezoškofjiski ordinariat ljubljanski.

Presl, Igor. 2004. Med iniciativo pohlepne zasebnika in regulativo spletkarske administracije: Državna ladjedelnica v Kraljevic 1765–1768. *Kronika* 52, št. 3:349–372.

— — —. 2009. Poskus spoznavanja načina življenja predindustrijskega ladjedelca skozi arhivske vire. *Izvestja Pomorskega muzeja Piran – Strenna* 1:91–140.

Reisp, Branko. 1990. *Grad Kostel*. Maribor: Obzorja.

Schematismus des Laibacher Gouvernements-Gebieths: für das Jahr 1819–1825. Laibach: Leopold Eger.

Schematismus für das Herzogthum Krain... mit verschidenen nützlichen Nachrichten geographischen, und statistischen Inhalts. 1795. Laibach: Ignaz Merk.

Schematismus für Krain und Görz auf das Jahr 1808–1809. Ljubljana: Leopold Eger.

Skubic, Anton. 1976. *Zgodovina Ribnice in Ribniške pokrajine*. Buenos Aires: Baraga S.R.L.

Smole, Majda. 1982. *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: DZS.

— — —. 1985. *Vicedomski urad za Kranjsko: 13. stol.–1747*. Del 1: *Cerkvene zadeve Lit A–F*. Ljubljana: ARS.

Umek, Ema. 1991. *Erbergi in dolski arhiv*. Ljubljana: ARS.

Žic, Igor. 1992. *Laval Nugent: Poslijednji Frankopan, gospodar Trsat*. Reka: Centar društvenih djelatnosti mladih.

